

Julen 1808 – en tidsbild

Året 1808 var en brydsam tid för såväl de styrande i Sverige som för landets trogna undersåtar. I vågsvallet av den franska revolutionen och de omvälvande Napoleonkrigen, så angreps södra Finland den 21 februari av ryssarna. Efter ett svenskt strategiskt återtåg till Österbotten, vidtog en våroffensiv som gav vissa inledande svenska framgångar, men som till slut resulterade i förluster. Den 14 september besegrade ryssarna den svenska huvudarmén vid Oravais, varpå stillestånd slöts. Under omväxlande strider och stillestånd drog sig den svensk-finska hären norrut genom Österbottens kustland och i december förlades de finska förbanden i trakten runt Torneå och Kalix. Västerbottningarna, eller det som var kvar av regementet, förlades på sina egna rotar samtidigt som övriga svenska förband marscherade vidare söderut.

Vid truppernas ankomst till Sverige var en stor del av soldaterna sjuka i den sk fältfebern, som på g a miserabla förhållanden ofta ledde till döden. Uttrycket fältfeber eller fältsjuka var en sammanfattande benämning för flera olika sjukdomar, främst rödsot och dysenteri.

Naturligtvis drabbades även civilbefolkningen när de kom i kontakt med de sjuka soldaterna och det i synnerhet när fältsjukhus nödgades upprättas ute i kustbyarna i nuvarande Norrbotten. Det var också vad som hände den ödesdigra julhelgen 1808 i Alviks stora byalag.

Julen i Alvik och angränsande byar

När Upplands regemente söndagen den 18 december hade hunnit fram till Ersnäs by erhöll man order om att ”intaga kantonerskvarter uti Ahle, Ahlviks, Skäret och Långnäs samfällte byalag”. Vice landshövding Per Adolf Ekorn protesterade mot detta och påtalade det

olämpliga i att förlägga så många sjuka i det stora byalaget. Förste fältläkaren af Bjekén blev inte svaret skyldig utan angav följande ampra svar: ”Att en i sträng köld marscherade armé förmodligen av brist på hästar varit nödsakad qvarema sina sjuka i kojor, byar och kanske på själva landsvägen, samt att varken förste fältläkaren i samma proportion kunnat lämna läkare och medikamenter, är förvissa beklageligt, men icke så lätt avhulpet som det är att däröver declamera”. Detta bestyrker de gamlas traditionsuppgifter om att sjuka och sårade soldater kvarlämnats efter vägen. Det lär t o m ha inträffat att kvarlämnade fallit offer för vargar på den sk Gökviken mellan Antnäs och Gäddvik.

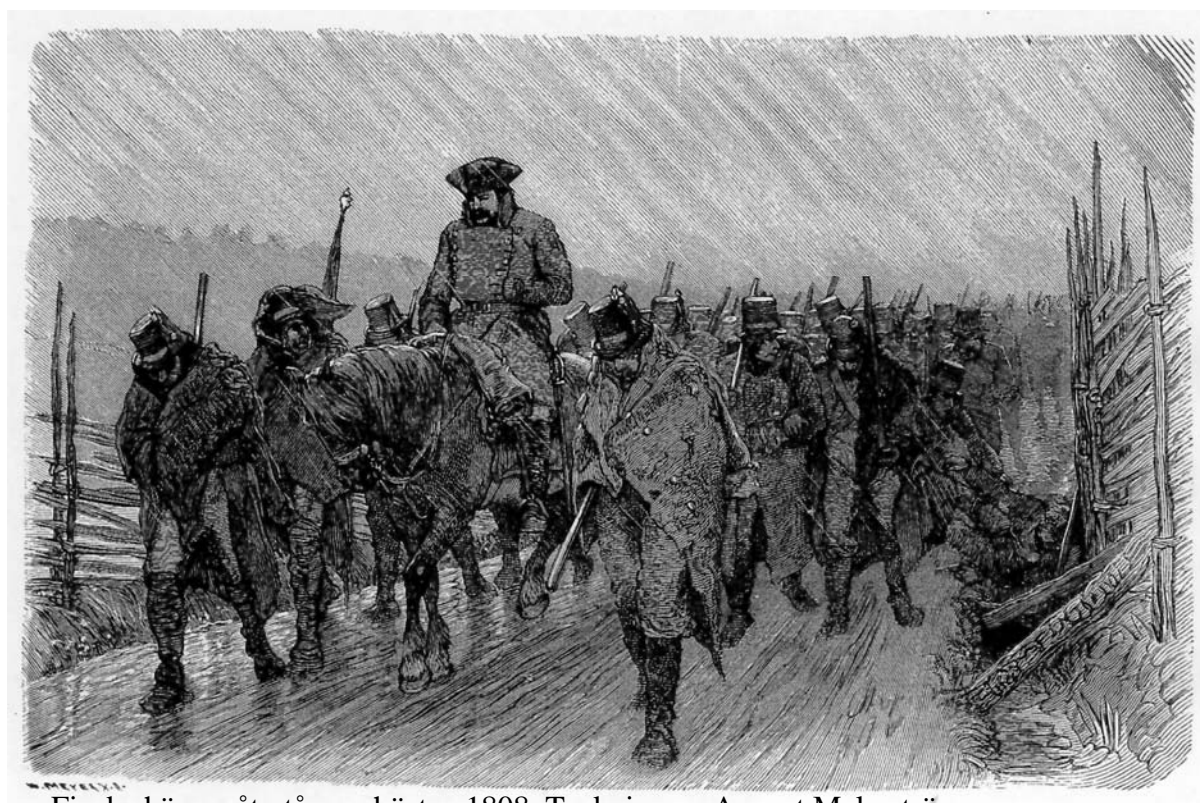
Väl framme inkvarterades soldaterna i alla tillgängliga utrymmen. I de större bondgårdarnas salar uppslogs enkla brister av ohyvlade bräder för de sjuka och övriga fick ligga på golvet. Dessutom inrättades ”fältlasarett” i åtskilliga gårdar. Så skedde bl a hos bönderna Erik Andersson Ruth ”Mitjel”, Olof Olofsson ”Lärs-Pesch”, Nils Petter Nilsson ”Per-Nösch” och Elias Olofsson ”Ål-Jass”, samtliga i Långnäs.

Enligt folkskollärare Helmer Hornberg, som på 1920-talet hopsamlade muntliga traditioner i bygden och även bedrev forskning i Krigsarkivet, så inträffade det med säkerhet första kända dödsfallet i byn på själva julafton. Det var soldaten nr 136 Frost vid Sigtuna kompani som då avled. Dag för dag ökade sedan antalet sjuka och döda i snabb takt. I de stora, kalla och dragiga bondsalarna låg de sjuka tätt sammanpackade, endast täckta av sina kappor. Någon medicin fanns ej att tillgå, blott tjärvatten och i viss mån brännvin, vilket bestods såväl soldater som de av byns befolkning som senare insjuknade. Föra att hålla luften någorlunda ren och fri från smitta rökte man husen med enris, något som gav möbler, väggar och tak ett mörkt sotlager och gav julhelgen en extra dyster inramning.

De döda hopsamlades varje morgon och lades i särskilt utsedda bodar, för att sedan på bestämda tider köras upp till en stor gemensamhetsgrav vid foten av Långberget. Hösten 1924 företog ovan nämnde Hornberg utgrävningar på denna plats och fann där talrika benrester och uniformsdetaljer som knappar och spännen på 150-180 cm djup. Dessutom var den stora massgraven beströdd med kalk, av vilket syntes tydliga spår. Här uppförde sedan byns befolkning en minnessten med texten "Fältsjukans offer", vilken invigdes 1925 med högtidstal av general Rappe.

Efter årsskiftet avtågade upplänningarna söderut, kvarlämnande ca 130 sjuka soldater i Alvik. Där samlades sedan även sjuka från Livgrenadjärerna och Västmanlands regemente. Totalt synes minst 144 man ur nämnda regementen ha avlidit i Alviks byalag, som blev något av en central samlingsplats för sjuka från flera regementen.

När väl soldaterna avtågat började civilbefolkningen i dessa byar att drabbas av den smittosamma febern och i Luleå socken avled hela 604 personer, eller 8,5 procent av befolkningen, under år 1809. Detta att jämföra med ca 130 personer ett normalt år. Som exempel kan nämnas att i Långnäs by avled hela fem av byns 14 á 15 husbönder genom fältsjukans härjningar. Vissa gårdar tömdes nästan helt på personer i vuxen ålder.

Finska härens återtag senhösten 1808. Teckning av August Malmström.